

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

ΟΝΟΜΑ:

ΤΜΗΜΑ:

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ: 23 Απριλίου 2017

ΒΑΘΜΟΣ:...../ 60

Διδαγμένο κείμενο Αριστοτέλους Ἠθικά Νικομάχεια Β 6, 12-16

Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἢ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἔλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστίν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὕσα τοῦ μέσου.

Ἔτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς ἔστιν (τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἀπείρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἶκαζον, τὸ δ' ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου), τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς (διὸ καὶ τὸ μὲν ῥάδιον τὸ δὲ χαλεπὸν, ῥάδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν)· καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἢ ὑπερβολῆ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἢ μεσότης· ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν· καὶ ἔτι τῶ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A1. Από το κείμενο που σας δίνεται να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «*Ἡ δ' ἀρετὴ ... παντοδαπῶς δὲ κακοί.*»

Μονάδες 10

B1. Να εξηγήσετε πώς ο Αριστοτέλης αξιοποιώντας την άποψη των Πυθαγορείων και τον άγνωστης προέλευσης στίχο, που βρίσκονται στο κείμενο που σας δίνεται, καταλήγει στο συμπέρασμα «*καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἢ ὑπερβολῆ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἢ μεσότης*».

Μονάδες 15

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

B2. Να προσδιορίσετε και να σχολιάσετε νοηματικά τα χαρακτηριστικά της αρετής, όπως προκύπτουν από το απόσπασμα του κειμένου «*Ἔστιν ἄρα ... ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν*».

Μονάδες 15

B3. Ποιες απόψεις εξέφρασε ο Αριστοτέλης για την πόλη της Αθήνας και τους Αθηναίους, σύμφωνα με την παράδοση, λίγο πριν εγκαταλείψει την Αθήνα;

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο κείμενο που σας δίνεται μία ομόρριζη λέξη για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: σχέση, ανόρθωση, καθαίρεση, απάθεια, υπόλοιπο, διαβλητός, εικαστικός, ουσία, πρακτική, ραστώνη.

Μονάδες 10

ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ!

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Και η αρετή έχει σχέση με τα πάθη και τις πράξεις, στα οποία η υπερβολή και η έλλειψη αποτελεί λάθος και κατακρίνεται, ενώ το μέσον επαινείται και είναι το σωστό· και τα δύο αυτά (δηλαδή και ο έπαινος και η ορθότητα) έχουν σχέση με την αρετή. Η αρετή επομένως είναι μια μεσότητα, επειδή βέβαια έχει ως στόχο της το μέσον.

Κι ακόμη το σφάλμα στον επιδιωκόμενο σκοπό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους (γιατί το κακό είναι γνώρισμα του απείρου, όπως δίδασκαν οι Πυθαγόρειοι, ενώ το αγαθό είναι γνώρισμα του πεπερασμένου), ενώ η επίτευξη του σωστού μπορεί να γίνει με έναν μόνο τρόπο (γι' αυτό και το πρώτο είναι εύκολο, ενώ το δεύτερο είναι δύσκολο, δηλαδή είναι εύκολο να αποτύχει κανείς στον επιδιωκόμενο σκοπό, είναι όμως δύσκολη η επιτυχία)· γι' αυτούς τους λόγους λοιπόν, η υπερβολή και η έλλειψη ανήκουν στην κακία, ενώ η μεσότητα ανήκει στην αρετή·

με έναν μόνο τρόπο δηλαδή μπορούμε να γίνουμε καλοί

με πολλούς τρόπους όμως μπορούμε να γίνουμε κακοί.

B1. Το επίρρημα «Έτι » (=ακόμη, επίσης) συνδέει αυτή τη διδακτική ενότητα με την προηγούμενη· υποδηλώνει ότι θα δοθούν συμπληρωματικά στοιχεία για την « υπερβολή » και την « έλλειψη » που θεωρούνται λάθος, και για το « μέσον », που είναι το σωστό. Στη νέα και τελευταία διδακτική ενότητα προβάλλεται η αντίθεση ανάμεσα στο σφάλμα και στο σωστό (στο « άμαρτάνειν» και στο «κατορθοῦν»), για να κλείσουν τα κείμενα των Ηθικών Νικομαχείων με τον ορισμό της ηθικής αρετής.

Ο Αριστοτέλης αναπτύσσει νέο συλλογισμό, με τον οποίο θα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η υπερβολή και η έλλειψη συσχετίζονται με την κακία και τους κακούς, ενώ το μέσον με την αρετή και τους καλούς. Μέσα από αυτόν προβάλλεται η αντίθεση ανάμεσα στο λάθος («άμαρτάνειν») και το σωστό («κατορθοῦν»), που ήδη από την προηγούμενη ενότητα συνέδεσε με την υπερβολή και την έλλειψη, και το μέσον αντίστοιχα. Έτσι λοιπόν διαπιστώνει ότι:

- Η υπερβολή και η έλλειψη βρίσκονται σε άπειρα σημεία και γι' αυτό μπορούμε με πολλούς τρόπους («πολλαχῶς», «παντοδαπῶς») και εύκολα («ράδιον») να αποτύχουμε στον στόχο μας, δηλαδή να κάνουμε το λάθος. Επομένως, η υπερβολή και η έλλειψη συνδέονται με το λάθος και επομένως με την κακία και τους κακούς.
- Το μέσον βρίσκεται σε ένα μόνο σημείο, γι' αυτό μπορούμε με έναν μόνο τρόπο («μοναχῶς», «ἀπλῶς») και δύσκολα («χαλεπὸν») να επιτύχουμε τον

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

στόχο μας, δηλαδή να κάνουμε το σωστό. Επομένως, το μέσον συνδέεται με την αρετή και τους καλούς.

«τὸ γὰρ κακὸν τοῦ ἄπειρου, ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἵκαζον, τὸ δ' ἀγαθὸν τοῦ πεπερασμένου»: Ο Αριστοτέλης, στην προσπάθειά του να προσδώσει μεγαλύτερο κύρος στα λεγόμενά του, χρησιμοποιεί τη γνωστή μέθοδο πειθούς, την επίκληση στην αυθεντία. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης αναφέρει τους Πυθαγόρειους φιλοσόφους, οι οποίοι παρουσιάζονται να έχουν την ίδια άποψη σχετικά με το καλό και το κακό, με αυτήν του Αριστοτέλη. Ανέφεραν, δηλαδή, ότι το κακό είναι χαρακτηριστικό του απείρου, ενώ το αγαθό του πεπερασμένου. Δηλαδή, το κακό βρίσκεται σε άπειρα σημεία και μπορεί να εκδηλωθεί με άπειρους τρόπους, ενώ το καλό έχει συγκεκριμένο αριθμό ενεργειών, με τις οποίες μπορεί να εκδηλωθεί.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να δώσουμε κάποιες πληροφορίες σχετικά με τη φιλοσοφία των Πυθαγορείων φιλοσόφων. Οι Πυθαγόρειοι φιλόσοφοι είχαν αναπτύξει τη θεωρία περί των αντιθέτων. Υποστήριζαν ότι οι αντίθετες μεταξύ τους δυνάμεις κυβερνούν τον κόσμο. Μάλιστα, τοποθετούσαν την αρχή των όντων, τη γέννηση, τη δημιουργία όλων των όντων του κόσμου στη συνύπαρξη των αντιθετικών δυνάμεων, τις οποίες είχαν οργανώσει στα εξής δέκα αντιθετικά ζεύγη:

ἀγαθὸν	κακὸν
πέρας	ἄπειρον
περιττὸν	ἄρτιον
ἔν	πλήθος
δεξιὸν	ἀριστερόν
ἄρρεν	θῆλυ
ἡρεμοῦν	κινούμενον
εὐθύ	καμπύλον
φῶς	σκότος
τετράγωνον	ἑτερόμηκες

Ωστόσο, αυτό που θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας είναι ότι **οι Πυθαγόρειοι** δεν έβλεπαν σε αυτές τις αντίθετες δυνάμεις μια σύγκρουση και μια προσπάθεια αλληλοεξόντωσης, αλλά έκαναν λόγο για δυνάμεις που αλληλοσυμπληρώνονται και μέσα από την αλληλεπίδρασή τους, τη σύζευξη των αντιθέτων, δημιουργούνται τα όντα του κόσμου και επιτυγχάνεται η αρμονία. Βέβαια, **ο Αριστοτέλης** μπορεί να έκανε αυτήν την αναφορά στους Πυθαγόρειους φιλοσόφους, ωστόσο, **η σκέψη** του μάλλον δε βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με τη δική τους φιλοσοφική θεώρηση, καθώς δε θεωρούσε ότι υπάρχει «συνεργασία» των αντιθέτων. Αντιθέτως, έβλεπε το κακό ως κάτι το αντικειμενικά κακό και αποφευκτέο με κάθε τρόπο, ενώ έβλεπε την αρετή ως αυτό που έπρεπε να επιδιώκεται με κάθε μέσο. Απλώς, το κοινό σημείο μεταξύ των δύο φιλοσοφιών, για το οποίο έγινε και η αναφορά του Αριστοτέλη στους

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

Πυθαγόρειους, είναι ότι το καλό μπορεί να επιτευχθεί με ένα μόνο τρόπο, ενώ το κακό με πολλούς. (ὡς οἱ Πυθαγόρειοι εἶκαζον, σχόλιο βιβλ. σελ. 162)

Ο Αριστοτέλης για ενίσχυση της θέσης του, σχετικά με τους πολλούς τρόπους με τους οποίους γίνεται κανείς κακός και με τον ένα και δύσκολο τρόπο με τον οποίο γίνεται κανείς καλός, καταφεύγει σε μια ακόμα αυθεντία, σε ένα στίχο κάποιου ποιήματος: «ἔσθλοι μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοὶ». Πρόκειται για **κάποιον άγνωστο σε εμάς στίχο**, ο οποίος, όμως, μπορούμε να υποθέσουμε **ότι** θα ήταν γνωστός στους ακροατές του φιλοσόφου. Σύμφωνα με το στίχο αυτό, οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν καλοί μόνο με έναν τρόπο και με μία πολύ συγκεκριμένη, αυστηρά καθορισμένη, συμπεριφορά. Αντιθέτως, μπορούν να γίνουν κακοί με πολλούς και διάφορους τρόπους. (ἔσθλοί μὲν γὰρ ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοὶ, σχόλιο βιβλ. σελ. 162)

B2. Ο Αριστοτέλης ολοκληρώνοντας τους συλλογισμούς του καταλήγει στον ορισμό της έννοιας της αρετής: «Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ... τὴν δ' ἀρετὴν τό μέσον καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι». Ο Αριστοτέλης προσδιορίζει το προσεχές γένος της αρετής ως «ἕξις». Αποτελεί δηλαδή ένα μόνιμο και σταθερό στοιχείο του χαρακτήρα του ανθρώπου που προκύπτει από τη συνήθεια και την άσκηση, εξαρτάται από την ποιότητα της στάσης του απέναντι στα πάθη και διαμορφώνεται ανάλογα με την ποιότητα των ενεργειών του. Στη συνέχεια αναγνωρίζει ως ειδοποιό διαφορά της την προαίρεση και τον ορθό λόγο. Ως προαίρεση ορίζει την ελευθερία της βούλησης του ανθρώπου να διαμορφώνει απόψεις και να πραγματοποιεί τις αποφάσεις του με ελεύθερη επιλογή χωρίς εξωτερικούς και εσωτερικούς καταναγκασμούς. Είναι μια επιλογή που γίνεται συνειδητά και σχετίζεται με την ώριμη σκέψη, καθώς, αν κάποιος έχει να επιλέξει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα, καταλήγει μέσω του ορθού λόγου στην πιο ώριμη απόφαση. Έτσι η προαίρεση είναι ο πυρήνας της ηθικής πράξης και η βάση της αρετής. Επανειλημμένα υπογραμμίζεται από τον Αριστοτέλη η σημασία της προαιρέσεως για την ύπαρξη της αρετής. Σ' ένα άλλο σημείο του ίδιου έργου αναφέρει τους αναγκαίους όρους για να χαρακτηριστεί μια πράξη ενάρετη: ο άνθρωπος πρέπει να έχει α) συνείδηση της πράξης του (ειδώς) β) την ανάλογη προαίρεση (προαιρούμενος), γ) σιγουριά και σταθερότητα στην πραγματοποίησή της (βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως). Ο φιλόσοφος αναγνωρίζει την αρετή ως «έν μεσότητι οὔσα», βρίσκεται σε ένα μέσο, ανάμεσα σε δύο κακίες την υπερβολή και την έλλειψη, το οποίο προσδιορίζεται με μέτρο τον άνθρωπο («πρὸς ἡμᾶς»). Το μέσον, κατά τον Αριστοτέλη, καθορίζεται από τον ορθό λόγο («ώρισμένη λόγῳ»), τη λογική του φρόνιμου ανθρώπου κι όχι

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

την κοινή λογική, γεγονός που διασφαλίζει την αντικειμενικότητα. Ο φιλόσοφος αναγνωρίζει την αρετή ως έξη με την οποία το άτομο ολοκληρώνει τον εαυτό του και το έργο του και τη διαφοροποιεί από το σύνολο γενικά των ανθρώπινων έξεων, καθώς emphatic προβάλλει την έννοια της προαίρεσης. Ο ίδιος ο άνθρωπος λοιπόν πρέπει ν' αποφασίσει και να εφαρμόσει στη ζωή του το μέτρο, αποφεύγοντας τις ακρότητες σ' όλες τις εκφάνσεις της ζωής του. Από αυτό το γεγονός συνάγεται το συμπέρασμα ότι η αρετή είναι ηθικό «αγώνισμα» δύσκολο και σχετίζεται άμεσα με το χαρακτήρα του ανθρώπου, την αγωγή του, τη βούληση και τη λογική του. Ο ορθός λόγος επιτρέπει στον άνθρωπο να σταθμίζει τα δεδομένα και ν' αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη. Με αυτόν τον τρόπο ο φιλόσοφος συνδέει την αρετή με το «λόγον ἔχον» μέρος της ψυχής και θεωρεί προϋπόθεση για την κατάκτησή της την ευσυνείδητη επιλογή από πλευράς του ανθρώπου. Τα στοιχεία τα οποία είχαν αναφερθεί από τον Αριστοτέλη πριν από την τελική διατύπωση του ορισμού της αρετής θα μπορούσαν να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι η αρετή είναι μια έννοια απόλυτα υποκειμενική, η οποία διαφοροποιείται από άτομο σε άτομο και προσδιορίζεται από την προσωπικότητα και την εμπειρία του. Κάθε επιμέρους άτομο θα μπορούσε να ορίζει το δικό του «μέσον», να αποδίδει τη δική του σημασία στο περιεχόμενο και την ουσία της έννοιας της αρετής. Για να αποφευχθεί αυτή η αυθαιρεσία και να μη δημιουργηθεί η εντύπωση αυτή, ο Αριστοτέλης επιστρατεύει ως «κοινό κανόνα» την ανθρώπινη λογική, τον ορθό λόγο ως καθοριστικό στοιχείο για τον καθορισμό της μεσότητας, αφού μόνο μέσω αυτού εξασφαλίζεται η αντικειμενικότητα και αποφεύγονται οι τυχόν παρερμηνείες. Καθορίζοντας ακόμα αυστηρότερα το αντικειμενικό αυτό κριτήριο ο Αριστοτέλης τονίζει ότι πρόκειται για τον ορθό λόγο, όπως αρθρώνεται από τον φρόνιμο, τον συνετό άνθρωπο και όχι για την κοινή λογική.

B3. Βλ. σχολ. εγχειρ. Αρχαία Ελληνικά-Φιλοσοφικός λόγος, σελ. 147-148. «Η παράδοση λέει πώς...στο τέλος του Σωκράτη»

B4. σχέση : ἔξις

καθαίρεση : αἰρεῖσθαι

υπόλοιπο : ἔλλειψις

εικαστικός : εἵκαζον

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ

πρακτική : πράξεις

ανόρθωση : κατορθούται

απάθεια : πάθει

διαβλητός : υπερβάλλειν

ουσία : οὔσα

ραστώνη : ῥάδιον